

ANNI PESONEN

Credo: Tieni mystiikkaan. Helsinki: Basam Books 2021. 164 s.

Anni Pesosen kirja *Credo: Tieni mystiikkaan* on sekä henkilökohtainen että teologinen teos. Kirja on teologinen niin kirkollisesti kuin tieteellisestikin ymmärretty. Anni Pesonen on väitellyt teologian tohtoriksi vuonna 2009 Uuden testamentin alalta. Hänen väitöskirjansa *Luke, The Friend of Sinners* käsitteli Luukkaan evankeliumia ja historiallista Jeesusta. Muita Pesosen kirjoja ovat esimerkiksi Jussi Koiviston kanssa toimitettu teos *Kirkko Raamatun tulkkina* (2007) sekä Kirsi Valkaman kanssa kirjoitettu kirja *Arkielämä Raamatun aikaan* (2010). *Credo: Tieni mystiikkaan* valittiin ilmestymisvuonnaan 2021 vuoden kristilliseksi kirjaksi. Pesonen on myös pappi ja työskentelee tällä hetkellä seurakuntatyössä.

Kirja on jaettu kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa Pesonen käsittelee henkilökohtaista uskon matkaansa ja kertoo mystisistä kokemuksistaan. Tähän osaan nivoutuu myös kuvausta tieteellisen raamatuntutkimuksen merkityksestä osana hänen hengellistä tietään. Henkilökohtainen osuus on kasvukertomus, jossa Pesonen kuvaa kotiolojaan ja lapsuuden hengellisyyttään, seurakuntanuoruut-taan ja nuoruuden kokemuksiaan, opiskeluaikaista herännäisyyden löytämistä sekä eksegetiikan vaikutusta omaan Jeesus-kuvaansa ja hengellisyyteensä. Pesosen Kristus on körtti ja Jeesus on eksegetiikan Jeesus.

Kirjan toisessa osassa Pesonen esittelee omaan hengellisyyteensä vaikuttaneita mystikoita ja heidän ajatuksiaan. Kristillisten mystikkojen lisäksi Pesonen käy läpi myös buddhalaisen mystiikan opetuksia ja niiden suhdetta kristilliseen mystiikkaan. Toisen osan lopussa Pesonen palaa eksegetiikan kysymyksiin, ja tässä jaksossa keskiössä on akateemisen ja kirkollisen teologian vuoropuhelu. Pesonen arvioi tieteellisen eksegetiikan tuloksia omien hengellisten kokemustensa valossa ja pyrkii luomaan tieteellisesti ja hengellisesti uskottavan synteessin.

Pesosen kirja on monella tavalla poikkeuksellinen ja merkittävä. Ensinnäkään ei ole tavallista, että papit tai muut teologit avaisivat omaa hengellistä

tietään näin avoimesti. Useimmiten asioista pyritään puhumaan yleisellä tasolla, joko akateemisen tutkimuksen tai kirkon opin näkökulmasta, muttei omista kokemuksista käsin. Toinen kirjan merkittävä ansio on sen analyttisyys. Pesonen ei tyydy kuvaamaan, mitä hän ajattelee tai miten hän kokee uskoon, rukoukseen tai Jumalaan liittyvät kysymykset, vaan hän on selkeästi yrittänyt ymmärtää syitä siihen, miksi on päätynyt tiettyihin johtopäätöksiin. Pesosen analyysiin sisältyy moniulotteista pohdintaa. Hän analysoi esimerkiksi psykologisia, sosiaalisia ja teologisia syitä tavalleen nähdä ja kokea hengelliset asiat. Pesonen muun muassa pohtii isä- ja äitisuhteensa merkitystä sille, että kokee läheisemmäksi rukoilla Isä meidän -rukouksen henkilökohtaisessa rukouselämässään muodossa ”Äiti meidän” perinteisen muotoilun sijaan. Pesonen ei kuitenkaan pyri muuttamaan perinteistä muotoilua, vaan selittää ja sanoittaa uudelleen yhteistä uskoa.

Pesonen toteaa kirjan prologissa, ettei ”kaipaa opillista väittelemistä”, mutta haluaa edistää ”kunnioittavaa ja aidon henkilökohtaista keskustelua uskon sisällöistä, rukouksesta ja siitä miten itse kukin koemme Jumalan”. Ajattelen, että tässä tavoitteessaan hän onnistuu, ainakin kirjan sisällön puolesta, vaikka onkin mahdotonta arvioida etukäteen, kuinka paljon ihmiset avautuvat keskustelulle tai jakamiselle kirjan luettuaan.

Kirjan ensimmäisessä osassa Pesonen käy läpi myös omaa suhdettaan kristinuskon perusoppiin. Synnin olemusta ja synnin merkitystä hän pohdiskelee kokonaisuudessa, joka on otsikoitu ”Jeesus pelastajana ja synnin sovittajana”. Siinä Pesonen analysoi synti-opin historiaa ja kontekstualisoi synnin käsitettä nykyaikaan. Hän jakaa synnin kolmeen osa-alueeseen: 1) synti, jota on tehty yksilölle, 2) synti, jota yksilö tekee yhdessä muiden kanssa, ja 3) synti, jota yksilö tekee itse. Käsitellessään kristinuskon opillisia teemoja, Pesonen liittyy niihin pääsääntöisesti kristinuskon perinteestä nousevilla tavoilla.

Läpi kirjan mystiseen kokemukseen liittyy piirre, jota Pesonen ikään kuin täydentää ja kasvat-taa kirjan edetessä. Samalla kun Pesonen puhuu rukouksesta hiljaisuutena ja sanattomana rukouk-sena, Hengen hengityksenä ja kontemplaationa,

hän kuvaa pikku hiljaa enemmän ja enemmän myös hiljaisuudessa syntyneiden kokemustensa piirtämää kuvaa Jumalasta. Pesosen teologia, kuten mystikoiden teologia useasti, on enemmän apofaattista kuin katafaattista. Silti teosta lukiessa nousee mieleen kysymys, kuinka paljon voimme kuvata sitä, että Jumala ei ole mitään, tai sanoa, että Jumala on tyhjyyttä, ilman että ajatuksista tulee teologisia väitelauseita. Kirjan alkuosassa Pesonen lainaa Ristin Johanneksen sanoja ”Jumala ei ole mitään, ei mitään”. Tässä vaiheessa hän selittää Ristin Johanneksen sanoja hyvin perinteisen kristillisen ajattelun mukaisesti: Koska Jumalan oleminen on niin toisenlaista kuin ihmisen oleminen ja koska Jumala ylittää ihmisen kielen ja mielen rakenteet, voidaan Jumalaa kuvata näin.

Käsitellessään Pyhää Henkeä, Pesonen kuvaa Henkeä elävän hiljaisuuden tilaksi. Hän sanoo uskovan, että ”Henki on läsnä kaikissa suurissa uskonnoissa nimenomaan sisäisenä hiljaisuutena. Sanat ja käsitteet ylittävänä sisimpänä todellisuutena, joka saa eri traditioissa eri nimen.” Tässä kohtaa Pesonen muotoilee väitelauseen, jonka voidaan nähdä poikkeavan perinteiseen kristinuskoon kuuluvasta ajattelusta.

Kirjan toisessa osassa kontemplaatio kuvataan tilaksi, jossa ihminen unohtaa itsensä ja muut luodut. Pesonen lainaa tässä osassa kristillisiä ajattelijoita, esimerkiksi Mestari Echartia, Wilfrid Stinisseniä ja tuntemattomaksi jääneen 1300-luvulla eläneen englantilaisen kirjailijan teosta *Tietämättömyyden pilvi*. Jumalan ja ihmisen väliin ei kontemplaation korkeimmassa asteessa jää edes ihmisen tietoisuutta, tuntua omasta olemassaolosta, vaan se katoaa ja ihminen sulautuu kokonaan Jumalaan. Unohtaessaan oman olemuksensa ja tuntiessaan vain Jumalan, ihminen oppii tuntemaan myös itsensä, koska Jumala on myös ihmisen sisin olemus. Täydellinen sulautuminen Jumalaan tapahtuu kuitenkin vasta tämän elämän jälkeen. Pesonen ei itse sano kokeneensa kontemplaation korkeinta astetta, vaan edellisen, mutta antaa ymmärtää, että hän uskoo korkeimmasta asteesta siten, kuin hänen viittaamissaan teoksissa siitä opetetaan. Jumalan kuuntelemista Pesonen kuvailee olemassaolon takana olevan olemattomuuden kuuntelemiseksi. Jumala on hänelle häikäisevä olemattomuus.

Käsitellessään buddhalaisperäistä meditaatiota ja mindfulnessia Pesonen toteaa, että itämaisperäinen mietiskely on kristinuskolle hyvä harjoituskumppani ja täydentäjä. Idän mietiskelyperinteeseen tulisi hänen mukaansa suhtautua torjumisen sijaan kokeilemalla sen harjoituksia omakohtaisesti. Pesonen ajattelee, että suurten uskontojen ajatusmaailmoja ei voida yhdistää, koska ne ovat niin erilaisia. Kuitenkin hänen mukaansa hartauden harjoituksen sanattomalla tasolla kaikissa uskonnoissa on kyse samasta asiasta. Sanat ovat vain sanoja, jotka yrittävät kuvata jotain, ”joka on olemassa ilman sanoja”. Tämä uskontoja yhdistävä sanaton todellisuus on aidointa ja olenaisinta. Ihmisen tehtävä on olla passiivinen ja sulautua olemisen takana olevaan kaikkeuden tyhjyyteen. Vaikka kirjan alkuosassa Pesonen liittyy kristinuskon perusteeseihin, kirjan loppuosassa herää kysymys, suhtautuuko Pesonen niihin kuitenkin vain sanoina, joiden sisältö on lopulta merkityksetön. Kirja johtaa pohtimaan sitä, mikä teologinen merkitys sanoilla on, sekä sitä, mikä on kokemuksen ja uskon sisällön suhde.

Kirjan viimeisessä luvussa Anni Pesonen suhteuttaa mystistä ajatteluaan eksegeettiseen tutkimukseen. Vaikka usein kirkossa ja teologisissa koulutuslaitoksissa on tapana sanoa, että tiede ja usko ovat niin eri kategorioita, ettei niitä pidä sekoittaa, tosiasia kuitenkin on, että ihmismieleessä ne silti käyvät usein dialogia. Sillä, mitä yksilö uskoo, on vaikutusta siihen, miten hän tulkitsee tieteen löytöjä. Toisaalta se, mitä tiede on löytänyt, vaikuttaa siihen, miten yksilö uskoo.

Pesosen analyttinen reflektio tuo dynamiikan hyvin esiin. Jeesus-tutkimuksessa Jeesuksen puhe Jumalan valtakunnasta on usein ymmärretty eskatologisenä lähiodotuksena. Historiallisen Jeesuksen on ajateltu odottaneen ja julistaneen tätä pian koitettavaa jumalallista puuttumista historian kulkuun. Pesonen kertoo itsekin Heikki Räisäsen oppilaana kannattaneensa aiemmin tätä näkemystä. Hän kuitenkin toteaa näkevänsä asiat nyt toisin. Hän esittää, että eskatologian sijaan Jeesuksen Jumalan valtakunta -puhe olisi ollut ensisijassa hengellistä opetusta. Pesonen vertailee eskatologista näkemystä hengelliseen ja argumentoi sen puolesta, että Jeesuksen puhe Jumalan valtakunnasta oli todennäköisesti pääasiassa opetusta rukouksesta,

kuten kirkot ovat sen perinteisesti ymmärtäneetkin. Jumalan valtakunta oli Pesosen mukaan Jeesukselle mystinen sisäinen kokemus. Siksi Jeesus oli ensi sijassa mystikko.

Saara-Maria Jurva, TM
Eksegetiikan tohtorikoulutettava
Itä-Suomen yliopisto

PAULI NIEMELÄ

Aikamatka itseen: Nuoren papin mielenmuutos. Tampere: Mediapinta 2020. 229 s.

Itä-Suomen yliopiston sosiaalityön emeritusprofessori Pauli Niemelän (s. 1946) kirja *Aikamatka itseen: Nuoren papin mielenmuutos* on syväskellus ihmismielen syövereihin. Sitä lukiessa mieleen nousevat 1800-luvun alkupuolella vaikuttaneen tanskalaisen filosofin ja teologin Søren Kierkegaardin syvyyspsykologiset ajatukset. Kierkegaardille minuus tarkoittaa kykyä itsetarkkailuun, jonka kylkiäisenä tarkkailija saa ahdistuksen. Ahdistuneisuus on vain ihmiselle ominainen ilmiö, joka edellyttää käsitystä olemattomuudesta – siitä, mitä ahdistunut ei ole vielä tehnyt – mahdollisuutta toimintaan ja pohjimmiltaan vapauteen. Kierkegaard lienee ajatellut, etteivät eläimet tunne ihmisen tavoin eksistentiaalista ahdistusta, johon tietoisuus kuolemasta myös liittyy.

Yhden modernin ajan tunnetuimman länsimaisen ortodoksiteologin Kallistos Waren mukaan lähestyessämme Jumalaa meidän on muutettava mieleemme ja riisuttava pois kaikki tavanomaiset ajattelutottumuksemme. Meidän on tehtävä kääntymys ei vain tahdon, vaan myös ymmärryksen alueella. *Aikamatka itseen* -kirjan iskulauseena toimii kreikankielen sana *metanoia*, joka tarkoittaa kirjaimellisesti mielenmuutosta. Uudessa testamentissa esitetty Jeesuksen manifesti ”Muuttakaa mielenne!” voitaisiin kirjaa lukiessa kääntää myös iskulauseeksi ”Menkää psykoanalyysiin!”.

Pauli Niemelälle mielenmuutosprosessi toteutuu henkilökohtaisen psykoanalyysin välityksellä. Kirjoittaja ei kuitenkaan vielä 1970-luvun alussa ollut tiedostanut riittävän pitkälle omaa tilaansa ja muutostarvettaan lähteäkseen psykoanalyysiin.

Rorschachin musteläiskätesti (kliinisen psykologian tutkimusmenetelmä) sai Niemelässä kuitenkin aikaan mielenmuutoksen liikekannallepanon. Tiedostamattaan hän lähti psykoanalyysin isänä tunnetun Sigmund Freudin tavoin lähes kaksi vuotta kestäneelle uhkarohkealle ja jopa vaaralliselle itseanalyysin tielle. Siinä prosessissa regressio oli psykoanalyttisen teorian ja mielenmuutoksen palveluksessa. Myöhemmin Niemelä kävi pitkän henkilökohtaisen psykoanalyysin Suomen psykoanalyttisen yhdistyksen psykoanalyttikon johdolla. Hän pitää tärkeänä, että tällainen mielenmuutosprosessi tehdään aina asiantuntijan kanssa.

Aikamatka itseen on rohkea henkilökohtainen syvyyspsykologinen kasvutarina ja oman elämän psykohistoria. Sen ajatuksia kaikkien ei olen ihan helppo hyväksyä, kuten kirjoittaja kirjan alussa varoittelee. Tämän tyyppistä kirjallisuutta on julkaistu kotimassamme varsin vähän. Päällimmäisinä mieleen nousevat Jari Ehrnroothin *Vierashuone: Jäähvyäiset psykoanalyysille* (1996) ja Tiina Pystysen *Häpeähäkki* (2000).

Tunnetun saksalaisen katolisen teologin ja psykoanalyttikon Eugen Drewermannin mukaan teologiaa ei voi ymmärtää ilman psykoanalyysia eikä psykoanalyysia ilman teologiaa. Teologia ja psykoanalyysi kulkevat ikään kuin käsi kädessä. Niemelän oivallus mielenmuutosprosessissa oli Drewermannin tavoin uudenlainen ymmärrys uskonnollisuuden syvimmästä olemuksesta ja merkityksestä. Drewermann näki, että Raamatun kertomuksia voitiin ymmärtää myös syvyyspsykologisesta ja psykoanalyttisesta näkökulmasta. Tässä valossa esimerkiksi ylönousemus saattoi metafysisen eli tuonpuoleisen ulottuvuuden ohella sisältää myös immanenttisen eli tämänpuoleisen ulottuvuuden: kun ihminen selviytyi jostakin vakavasta elämänkriisistä, hän saattoi Uuden testamentin Lasaruksen tavoin kokea kuolleista heräämisen ja ylönousemuksen ihmeen jo tässä ajassa. ”Sekö onkin torjunnan taakse jäänyttä, mielen ajan tuonpuoleisuutta? Ja se siis voidaan muuttaa mielen syvällä muutoksella tämänpuoleiseksi, oikeaksi elämäksi”, Niemelä miettii. Kyseessä on siis eräänlainen psykodynaaminen raamatuntulkinta.

Psykoanalyttikko ja teologian tohtori Matti Hyrck tutki ansiokkaassa väitöskirjassaan *Mielen*